

מורשת

מהממלכה המאוחדת

ועד

התגבשות הלאומיות

היהודית

אירועים מרכזיים בתולדות עם ישראל מתקופת המלוכה

ועד התעוררות הלאומיות היהודית

תשע"ג - 2013

תוכן העניינים

כינון המלוכה בישראל ותקופת בית ראשון

7	ימי ממלכת ישראל המאוחדת	פרק א'
18	פילוג ממלכת ישראל המאוחדת	פרק ב'

השיבה לציון ותקופת בית שני

33	הכרזת כורש והשיבה לציון	פרק ג'
40	עזרא ונחמיה עולים ליהודה	פרק ד'
49	השלטון ההלניסטי ביהודה	פרק ה'
59	שלטון בית חשמונאי ביהודה	פרק ו'
74	יהודה פרובינקיה רומית	פרק ז'
79	יהודה מורדת בשלטון רומא	פרק ח'

היהודים בתקופת המשנה והתלמוד

91	התגבשות היהדות ללא מקדש	פרק ט'
98	התסיסה ביהודה ומרד בר כוכבא	פרק י'
103	עריכת המשנה וחתימת התלמוד	פרק י"א

היהודים בתקופת ימי הביניים

113	ארץ ישראל בימי הביניים	פרק י"ב
123	היהודים בימי הביניים	פרק י"ג

היהודים בעת החדשה

137	היהודים באימפריה העות'מאנית	פרק י"ד
148	היהודים בממלכת פולין-ליטא	פרק ט"ו
155	עידן הנאורות ותנועת ההשכלה	פרק ט"ז

כינון המלוכה

בישראל

ותקופת בית

ראשון

פרק א' - ימי ממלכת ישראל המאוחדת

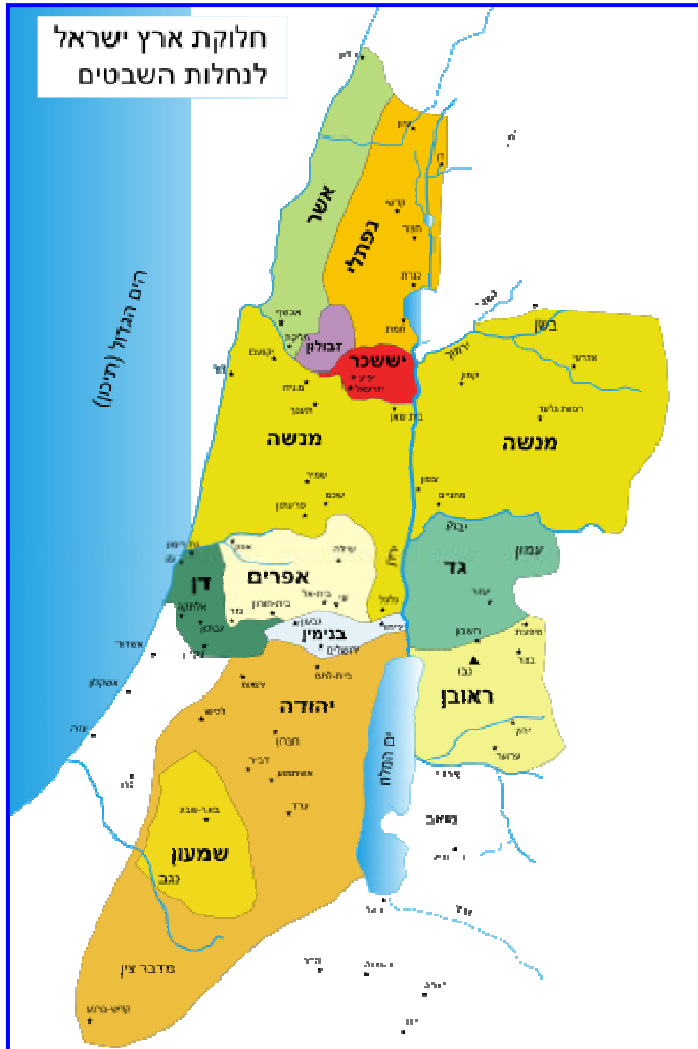
(1020 לפנה"ס - 928 לפנה"ס)

תקופת השופטים

עם מותו של יהושע בן נון מתחילה תקופת השופטים. לצידם של שבטי ישראל היושבים בנחלותיהם בארץ יושבים גם מספר עמים כנעניים וגם הפלישתים.

עימותים צבאיים שנוצרו מידי פעם בין עמי האזור לבין שבטי ישראל הביאו לכך שכל פעם קם שופט מאחד השבטים גייס לוחמים מקרב השבטים והביס את האויב.

במהלך תקופת השופטים התנהלו שבטי ישראל ללא שלטון מרכזי מסודר וכל שבט דאג לנחלה השבטית שלו כפי שנאמר: **"בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה"** (שופטים כ"א 25).

נחלות שבטי ישראל

הבקשה לכינון המלוכה בישראל

בסוף תקופת השופטים, הלחץ של הפלישתים על שבטי ישראל גבר וחוסר הנהגה מרכזית לא איפשר להם לעמוד בפני עימות צבאי עם הפלישתים. השבטים פנו לשמואל הנביא (השופט האחרון של תקופת השופטים) ודרשו שימליך עליהם מלך שיוכל לאחד את השבטים להתמודדות נגד הפלישתים ונגד כל איום אחר עליהם.

פרק ב' - פילוג ממלכת ישראל המאוחדת

(928 לפנה"ס)

הרקע לפילוג הממלכה

דוד ושלמה יצרו סדר חברתי חדש שלא כל שבטי ישראל קיבלו אותו ברצון. ההתמרמרות בקרב השבטים החלה עוד בתקופת דוד עם הקריאה של **שבע בן בכרי** למרד נגד דוד שמהר מאד נכשל, ואף גברה בתקופת שלמה בעקבות מפעלי הבנייה שלו.

ההתמרמרות בתקופת שלמה נבעה מהסיבות הבאות:

- **נטל עבודות הכפייה והמיסים** - שהטיל שלמה לצורך בניית ארמון הפאר שלו ובית המקדש בירושלים.
 - **אפלייה בין השבטים** - שבאה לידי ביטוי בפטור מעול המיסים ועבודות הכפייה שקיבל שבט יהודה ששלמה היה שייך אליו והיה מוטל על כל שאר השבטים.
 - **המאבק על ההגמוניה שהיה קיים בין השבטים** - בין שבטי הצפון אפרים ומנשה (מהם יצאו מנהיגים רבים כמו: שמואל הנביא, גדעון ודבורה) לבין שבט יהודה (מהם באו דוד ושלמה) שחשו שהמנהיגות של העם הייתה צריכה לצמוח מהם ולא משבט יהודה, ולא קיבלו בקלות על עצמם את מלכותם של בני דוד.
 - **העברת מקום הפולחן הדתי לירושלים** - שהשבטים אפרים ומנשה נאלצו לעמול קשה להעברת מרכזי הפולחן המסורתיים **שכם, שילה ובית אל** שהיו בתחומם דרומה לירושלים (שהייתה באותה תקופה עיר לא ידועה) רק בגלל שהפכה למקום מושבם של דוד ושלמה.
- הנסיבות האלו של עבודה קשה שבאה לפאר את עירו של דוד תוך כדי שעבוד השבטים הביאו להתמרמרות קשה בקרב שבטי הצפון ולקריאה של **ירובעם בן נבט** משבט אפרים למרד נגד שלמה שנכשל, אך הובילה לאחר מכן לפילוג של שבטי הצפון מבית דוד.

השיבה לציון

ותקופת בית

שני

פרק ג' - הכרזת כורש והשיבה לציון

עלייתו של כורש למלוכה בפרס ונפילתה של בבל

כורש מלך פרס

בשנת 559 לפנה"ס עלה כורש על כס המלוכה בפרס. לאחר שאיחד את הממלכה וביסס את שלטונו המתין לשעת כושר לתקוף את בבל ולכבוש אותה.

באותה עת הייתה תסיסה בבבל כנגד המלך **נבונאיד** בנו ויורשו של נבוכדנאצר בעקבות רפורמות דתיות ותרבותיות שהוא ביצע ברחבי ממלכתו.

בשנת 539 לפנה"ס בעיצומן של הרפורמות תקף כורש את בבל שנכנעה לו ללא קרב והוא אף התקבל בשמחה על ידי הבבלים.

הכרזת כורש (538 לפנה"ס)

כורש נודע כמלך הנוקט מדיניות סובלנית כלפי העמים אותם כבש. הוא נתן כבוד לאלים של עמים אחרים, ואף אפשר לכל עם ועם לחזור לארצו ולקיים את הפולחן הדתי שלו.

בשנת 538 לפנה"ס יצא כורש בהכרזה ליהודים אשר בבבל:

"כה אמר כורש מלך פרס: כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלוהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים אשר ביהודה. מי בכם מכל עמו יהי אלוהיו עמו ויעל לירושלים אשר ביהודה ויבן את בית ה' אלוהי ישראל הוא האלוהים אשר בירושלים. וכל הנשאר מכל המקומות אשר הוא גר שם ינשאוהו אנשי מקומו בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה עם הנדבה לבית אלוהים אשר בירושלים." (עזרא א' 2-4)

כורש קרא ליהודים בבבל לשוב לארצם ולבנות לעצמם מחדש את בית המקדש בירושלים. בקריאתו מבהיר כורש כי החזרה לארץ היא רשות ואיננה חובה וכל הנשארים בבבל חייבים לתמוך בחוזרים באמצעות תרומות. כורש הבטיח ליהודים את עזרתו בבניית בית המקדש בירושלים, והחזרת כל כלי המקדש שנלקחו על ידי נבוכדנאצר מלך בבל בעת שהחריב את המקדש. הכרזת כורש עוררה התרגשות אדירה בקרב הגולים בבבל שסוף סוף ניתנה להם ההזדמנות לשוב לארץ ישראל ולבנות מחדש את בית המקדש.

פרק ד' - עזרא ונחמיה עולים ליהודה

עלייתו של עזרא ליהודה (458 לפנה"ס)

בשנת 458 לפנה"ס עמד בראש קבוצת עולים שעלתה מבבל ליהודה **עזרא בן שריה הכהן** נצר למשפחת כוהנים מיוחסת שנשא בתואר "סופר". עזרא היה ממנהיגי הרוחניים של הקהילה היהודית בבבל ובעל מעמד וקשרים בבית המלוכה הפרסי. הוא קיבל היתר עליה מהמלך הפרסי **ארתחשטא הראשון** שנתן לו גם סמכויות:

- למנות שופטים ודיינים מקרב היהודים בארץ.
- לשפוט ולהעניש עבריינים על פי חוקי התורה שהוכרו כחוקי המלך.

עזרא קורא לעם להתלכד

הגעתו של עזרא ליהודה

מיד עם הגעתו של עזרא ליהודה פנו אליו כמה ממנהיגי העם וסיפרו לו על התופעה הנפוצה של נישואי התערובת אשר פשטה במיוחד בין בני השכבות הגבוהות בעם ואף הגיעה אל משפחות הכוהנים.

עזרא מגיב בהתאבלות כבדה, קורע

את בגדיו וצם למשמע דברים אלו. מעשיו של עזרא השפיעו על האנשים סביבו והם עודדו אותו להשתמש בסמכויותיו ולגרש את הנשים הנוכריות.

פעולותיו של עזרא

עזרא מגיע למסקנה שעליו לפעול בדחיפות לשינוי המצב והוא מתחיל לבצע את הפעולות הבאות:

פועל להפסקת נישואי התערובת

- מלכד סביבו את הכוהנים והלוויים שנשבעים לסייע לו.
- מכנס את העם לאסיפה בה הוא מודיע על פעולותיו.
- ממנה בית דין שיפעל לגירוש הנשים הנוכריות.

פרק ה' - השלטון ההלניסטי ביהודה

אלכסנדר מוקדון ונפילתה של האימפריה הפרסית

במאה ה-5 לפנה"ס האימפריה הפרסית הייתה גדולה ורחבה מאד והגיעה עד אסיה הקטנה וגבולות ערי יוון. התפתחותן של ערי יוון והגברת השפעתן על הסביבה הביאה לעימותים וקרבות עם הפרסים.

באותה תקופה הופכת **מקדוניה** השוכנת מצפון ליוון לממלכה דומיננטית והמלך שלה **פיליפוס השני** כובש את ערי יוון ומצרף אותן לממלכה.

אלכסנדר מוקדון

בשנת 336 לפנה"ס נרצח המלך פיליפוס השני ועל כן המלוכה במקדוניה עולה אלכסנדר מוקדון בנו. לאחר שנתיים של מלחמות פנים יווניות מצליח אלכסנדר לייצב את שלטונו ולארגן את צבאו ואז יוצא למלחמה נגד הפרסים.

בשנת 332 לפנה"ס כובש אלכסנדר מוקדון את סוריה, ארץ ישראל ומצרים, וממשיך במלחמתו כנגד הפרסים ומלכם **דריוש השלישי** במשך 10 שנים נוספות עד שהוא מצליח לכבוש את כל האימפריה הפרסית ולהגיע עד גבולות הודו.

בשנת 323 לפנה"ס בעת היותו בבבל חלה אלכסנדר במחלה מסתורית ומת ממחלתו והוא רק בן 33 בלבד.

לאחר מותו של אלכסנדר החל מאבק ירושה בין יורשיו הדיאדוכים שנמשך עד אשר חולקה האימפריה האדירה ל-3 ממלכות: **ממלכת בית תלמי** ממצרים, **ממלכת בית סלווקוס** מסוריה ו**ממלכת אנטיגונוס השני** מיוון.

אלכסנדר מפיץ את התרבות היוונית ההלנית

אלכסנדר כמעריך גדול של מורהו הפילוסוף **אריסטו** ושל התרבות היוונית ההלנית דאג להפיץ אותה לעמי המזרח אותם כבש. הוא עודד הגירה של יוונים לרחבי האימפריה שהשפיעו רבות על עמי המזרח סביבם.

בני האצולה והשכבה החברתית הגבוהה הושפעו מהתרבות היוונית, ויצרו קשרים חברתיים וכלכליים עם היוונים. לעומתם, רוב העם הפשוט אשר ישב

פרק ו'- שלטון בית חשמונאי ביהודה

167 עד 63 לפנה"ס)

גזרות הדת של אנטיוכוס ה-4

בשנת 167 לפנה"ס הגיע לשיאו העימות בין היהודים לסלווקים והמלך

אנטיוכוס ה-4 פרסם צו מלכותי ובו גזירות

על קיום מצוות הדת היהודית והן:

- איסור הקרבת קורבנות במקדש.
- איסור על לימוד וקיום מצוות התורה.
- איסור שמירת שבתות וחגים.
- איסור על ביצוע מילה לבנים.
- השתתפות בטקסים לאלילי יוון.
- חובה להקריב קורבנות לאלים היווניים.
- חובה לאכול מאכלים טרפים.

עונש מוות הוטל על מי שלא ציית לגזירות הללו, ואנשי המלך הסתובבו בכפרים

כדי לאלץ את התושבים לבצע את הגזירות.

יהודי נאלץ להשתחוות לפסל היווני

מרד החשמונאים (167 לפנה"ס)

אל העיירה מודיעין מגיעים שליחי המלך כדי לאלץ

את יהודי המקום להקריב קורבנות לעבודה זרה.

מתתיהו הכהן מבית חשמונאי סירב לקחת חלק

בפולחן ואף הרג איש יהודי שקרב למזבח כדי

להקריב עליו קורבנות של עבודה זרה.

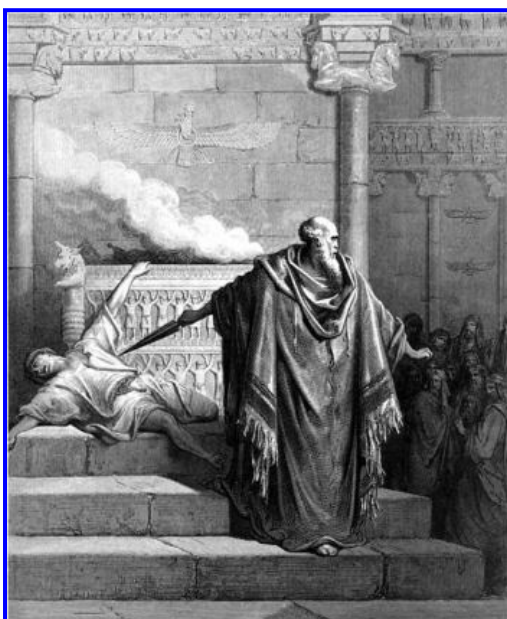
בהתנגשות שהתחוללה במקום נהרג שליח המלך

ומתתיהו ובניו נאלצים לנוס אל ההרים ומרימים את

נס המרד נגד אנטיוכוס ה-4.

מתתיהו עמד בראש המרד רק שנה אחת (167 עד

166 לפנה"ס) בלבד במהלכה הצליח לסחוף אחריו

מתתיהו הורג את היהודי שביצע עבודה זרה

פרק ז' - יהודה פרובינקיה רומית

השתלטות רומא על יהודה

פומפיוס המצביא הרומאי

בשנת 63 לפנה"ס כבש המצביא הרומאי פומפיוס את ירושלים ושם קץ לשלטון בית חשמונאי. הכהונה הגדולה הפכה ממשרה מדינית למשרה בעלת מעמד דתי.

בעקבות ניצחונו קבע פומפיוס סדרים חדשים ביהודה שהפכה להיות **פרובינקיה רומית** (אזור תחת שליטת רומא). הוא הדיח

את אריסטובולוס ה-2 מן המלוכה ומינה את אחיו הורקנוס ה-2 לכוהן גדול ובעל תואר **נשיא (אתנר)** עם סמכויות שלטוניות מצומצמות שרשאי לגבות מיסים ולשפוט את העם על פי חוקי התורה.

יהודה חויבה בתשלום מס לרומא, והארץ חולקה למחוזות לצורך גביית מיסים כשהאחריות על גביית המיסים הוטלה על הכהן הגדול.

עליית מעמדו של בית אנטיפטרוס האדומי

יוליוס קיסר שליט רומא

אנטיפטרוס היה בן למשפחת אצולה ידועה מאדום אשר גוירה בתקופת יוחנן הורקנוס ושמרה על קשרים הדוקים עם מלכי בית חשמונאי.

עם הכיבוש הרומי תמך אנטיפטרוס בשליטים מרומא ובתמורה הוענקו לו ולבני ביתו סמכויות ביהודה. יוליוס קיסר שליט רומא העניק לו את התואר **אפוטרופוס על יהודה** ואת בנו הפך למושלים:

- **פצאל** - מושל ירושלים

- **הורדוס** - מושל הגליל.

עליית מעמדם של אנטיפטרוס ובניו עוררה מתיחות רבה בקרב האצולה היהודית שחששה לאבד את השלטון ביהודה.

בשנת 43 לפנה"ס נרצח אנטיפטרוס על ידי אחד משריו, וכתוצאה מכך פועל הורדוס בנו שמשל בגליל בקשיחות רבה כלפי היהודים עד כי נאלץ להימלט אל הנציב הרומאי בסוריה מאימת הדין של הסנהדרין.

פרק ח' - יהודה מורדת בשלטון רומא

תקופת הנציבות הראשונה (6 - 41 לספירה)

הנציבים הרומיים הראשונים ביהודה נקטו בפעולות שהתפרשו על ידי היהודים בצורות שונות:

הפעולות לקראת היהודים:

- המשך קיום פולחן הדת היהודית על ידי מינוי כוהן גדול.
- שמירה על איזון בין היהודים לנוכרים בערים ההלניסטיות.
- איסור על הכנסת פסלים ותמונות לירושלים.
- אוטונומיה ליהודים בתחום המשפט על ידי מתן סמכות לסנהדרין.

הפעולות נגד היהודים:

- הכנסת חיל מצב לירושלים שגרם למתח ותסיסה.
- מינוי כוהנים גדולים משתפי פעולה שרכשו את משרותיהם בכסף.
- הטלת מיסים כבדים שעוררו התמרמרות רבה ויצרו קיטוב חברתי בעם.

תקופתו של הנציב פונטיוס פילאטוס (26 - 36 לספירה)

הנציב פונטיוס פילטוס

תקופתו של הנציב פונטיוס פילאטוס מהווה נקודת מפנה ביחסים בין רומא ליהודים. הזלזול של הנציב בערכי הדת היהודית והפגיעה באוטונומיה הדתית הביאו להתנגשויות אלימות בין היהודים לרומאים. התסיסה המשיחית גברה מתוך ציפייה לגאולה ורבים התיימרו להיות מושיעים. אחד הידועים שבהם בעל משמעות היסטורית היה ישו (ישוע) שעל פי הנוצרים הוסגר על ידי היהודים לידי פילאטוס שהוציאו להורג בצליבה. מעשה זה הפך לאירוע המרכזי באמונתם של הנוצרים. המדיניות של פילאטוס כלפי היהודים עודדה וחיזקה את הקיצונים בשני המחנות. ההתנגדות לרומא גברה ומספר הקנאים שקראו למרד גדל.

**היהודים
בתקופת
המשנה
והתלמוד**

פרק ט' - התגבשות היהדות ללא מקדש

מטבע ביהודה

סדרי השלטון החדשים ביהודה

לאחר המרד הגדול הרומאים שינו את סדרי הממשל ביהודה. בירושלים הוצב באופן קבוע הלגיון העשירי של הצבא הרומי ומפקדת הנציב מפקדו של הלגיון. הנציב הרומי של הפרובינקיה יהודה היה כפוף ישירות לקיסר ברומא ולא לנציב בסוריה.

מצבם של היהודים לאחר המרד הגדול

הניצחון הרומאי ביהודה על שער טיטוס ברומא

יהודים רבים נהרגו במהלך המרד, רבים נפצעו ורבים אחרים נלקחו כעבדים. למרות זאת, היהודים המשיכו להיות הרוב באוכלוסיה בארץ ישראל, מכיוון שהרומאים לא פגעו בישובים יהודיים

שלא השתתפו במרד, לא היגלו את תושביהם והם הורשו להמשיך ולחיות על פי המסורת היהודית שלהם. עם זאת רומא הקשיחה את מדיניותה כלפי היהודים ונקטה בפעולות הבאות:

- **הופקעו קרקעות מהיהודים** - שחלקן הועברו לבעלות הקיסר הרומאי וחלקן חולקו לתושבים הנוכרים, וכתוצאה מכך איכרים יהודים רבים איבדו את מקור פרנסתם והפכו לאריסים.
- **הוטלו מיסים על היהודים** - על פי הפירוט הבא:
 - **מס קרקע** - שבבעלותם או שהם מעבדים אותה.
 - **מס גולגולת** - מס אישי על כל אדם כולל ילדים ותינוקות.
 - **דמי אריסות** - שישולמו ביבול חקלאי או בכסף.

פרק י' - התסיסה ביהודה ומרד בר כוכבא

הכבדת העול שהרומאים הטילו על היהודים בארץ ישראל ובתפוצות גרמה להתמרמרות רבה ולתסיסה חברתית בקרב היהודים. קבוצות שונות בחברה היהודית כמו למשל כוהנים אשר איבדו את מעמדם ומשרתם לא השלימו עם המצב. מתוך תקווה לבנות מחדש את בית המקדש התסיסו אלו את היהודים סביבם כנגד הרומאים.

הקיסר הרומי טריאנוס

מרד התפוצות (115 - 117 לספירה)

התסיסה החברתית בקרב היהודים בארץ כנגד הרומאים פשטה גם אל הקהילות היהודיות בתפוצות. קנאים רבים שנמלטו מיהודה לאחר המרד הגדול והגיעו לקהילות היהודיות בתפוצות התסיסו את האווירה והגבירו את המתח בין הנוכרים ליהודים בערים ההלניסטיות.

בשנת 115 לספירה פרץ מרד בקהילות היהודיות במצרים, קירנאי, לוב, קפריסין ומסופוטמיה כנגד הרומאים, אשר נמשך שנתיים ואילץ את הקיסר הרומי **טריאנוס** לדכא מרד זה ביד קשה. הקיסר אף שלח כוחות צבא לדכא את המהומות שפרצו גם בארץ ישראל והיו מלוות במעשי שוד ורצח של רומאים ותומכיהם מקרב היהודים.

הפגיעה בחיי הדת היהודית

בשנת 117 לספירה עלה לשלטון ברומא הקיסר **אדריאנוס** שהכתרתו התקבלה באהדה רבה על ידי היהודים מתוך ציפייה גדולה לשינוי לטובה במצבם. ואמנם בתחילה גישתו של הקיסר היתה חיובית כלפי היהודים. הוא דיבר על שיקום ירושלים, יצר ציפיות לשיקום בית המקדש ואף שוחח עם חכמי ישראל.

בשנת 130 לספירה לאחר ביקורו בארץ ישראל השתנתה מדיניותו של אדריאנוס כלפי היהודים והביאה להטלת שתי

הקיסר הרומי אדריאנוס

פרק י"א. עריכת המשנה וחתימת התלמוד

ההנהגה היהודית עוברת לגליל

רבי שמעון בר יוחאי

לאחר מרד בר כוכבא מצאו יהודים רבים מפלט בגליל שלא השתתף במרד ולכן לא נפגע ולא נהרס. חכמים רבים כמו **רבי שמעון בר יוחאי**, **רבי מאיר**, **רבי יוסי בר חלפתא** ואחרים עברו והתיישבו בגליל בעיירה **אושה**. הסיבה לכך היתה נוכחותם של חיילים רומאים בערים המרכזיות **טבריה וציפורי** אשר מנעו הקמת בתי מדרש ומרכז הנהגה ליהודים שם.

הרומאים משפרים יחסם ליהודים

בין השנים **138-161 לספירה** שלט ברומא הקיסר **אנטונינוס פיוס** ששאף לשפר את היחס כלפי היהודים וביטל את גזירות השמד שהוטלו על היהודים. בין השנים **161-180 לספירה** עלה לשלטון הקיסר **מרקוס אורליוס** שהמשיך במדיניות של שיפור האווירה כלפי היהודים. שני הקיסרים פעלו רבות לשפר את המצב הכלכלי בארץ ישראל על ידי בניית דרכים בערים וברחבי הארץ אשר תרמו רבות לשיפור המסחר. סימנים ראשונים של פריחה כלכלית החלו להראות ביהודה.

חיזוק ההנהגה וביסוס מוסד הנשיאות

כתוצאה ממרד בר כוכבא רבים מהיהודים וביניהם חכמים רבים עזבו את ארץ ישראל והתיישבו במרכז היהודי בבבל. בין השנים **150 - 180 לספירה** עמד בראש המרכז באושה **רבן שמעון בן גמליאל** אשר עיצב את המרכז באמצעות קביעת סדר תפקידים: בראש המרכז - **הנשיא**, תחתיו - **אב בית הדין** ואחריו - **החכם**. קביעת התפקידים הביאה למחלוקת עם החכמים האחרים אך עם הזמן תרמה לחיזוק המרכז בגליל ולביסוס ההנהגה ומוסד הנשיאות.

היהודים בתקופת ימי הביניים

פרק י"ב. ארץ ישראל בימי הביניים

בימי הביניים במאה ה-7 לספירה נוצרה דת חדשה והיא האסלם. השליטים האיסלמיים יוצאים למסעות של התפשטות וכיבושים ויוצרים אימפריה איסלמית רחבת ידיים.

ארץ ישראל תחת שלטון האסלם - התקופה ה-1

ייסודה של דת האסלם

בשנת 632 לספירה ייסד הנביא מוחמד בחצי האי ערב דת חדשה והיא דת האסלם. לאחר מאבק פנימי בין השבטים הערביים, יוצאים יורשיו של מוחמד החליפים אבו בכר ועומאר בן אל חטב למסעות כיבושים ולמלחמה נגד האימפריה הביזנטית, הצליחו לדחוק אותה ולהקים אימפריה אסלמית. בשנת 636 לספירה נפגשו צבאות הערבים המוסלמים והביזנטים בקרב ירמוך שבסוריה, ואחרי לחימה עזה ניגפו הביזנטים בפני הערבים המוסלמים שכבשו את סוריה וארץ ישראל.

שלטון חליפות בית אומיה מדמשק (661 עד 750 לספירה)

בית אומיה הייתה שושלת החליפים הראשונה ששלטה באימפריה המוסלמית לאחר שלטון יורשיו של מוחמד. בשנת 661 לספירה תפס החליף מעאויה בן אבו סופיאן משבט בית אומיה

כיפת הסלע בירושלים

את השלטון באימפריה האסלמית וקבע את בירתו בדמשק שבסוריה.

לשלטון של בית אומיה בארץ ישראל מיוחסים מפעלי בניה, שיקום הדרכים וערי החוף: עכו, קיסריה, יפו ואשקלון. אולם גולת הכותרת של מפעלי הבניה של חליפי בית אומיה בארץ ישראל הייתה בנייתם של כיפת הסלע ומסגד אל אקצא בירושלים. לאחר בניית המסגדים התרחבה ההגירה המוסלמית לארץ ישראל ולירושלים והיא הפכה לעיר קדושה לאסלם.

פרק י"ג - היהודים בימי הביניים

תקופת ימי הביניים בתולדות עם ישראל היא תקופה שבמהלכה היהודים נמצאים תחת שלטון של שתי הדתות המונותאיסטיות: **הנצרות והאסלם**. בתקופה זו, היהודים עוברים להתגורר בערים, וחיים כקהילה דתית נפרדת, הנתונה לרדיפות והשפלות מתוך מטרה לאלץ אותם להמיר את דתם. יהודים שלא הסכימו להמיר את דתם ולוותר על זהותם, מסרו נפשם על קידוש השם, או נאלצו לנדוד ממקום למקום בכדי להמשיך ולהתקיים. קהילות היהודים בימי הביניים התקיימו בשלושה מרכזים גדולים והם: בבל, אשכנז וספרד. ארץ ישראל בימי הביניים איבדה את מעמדה כמרכז יהודי.

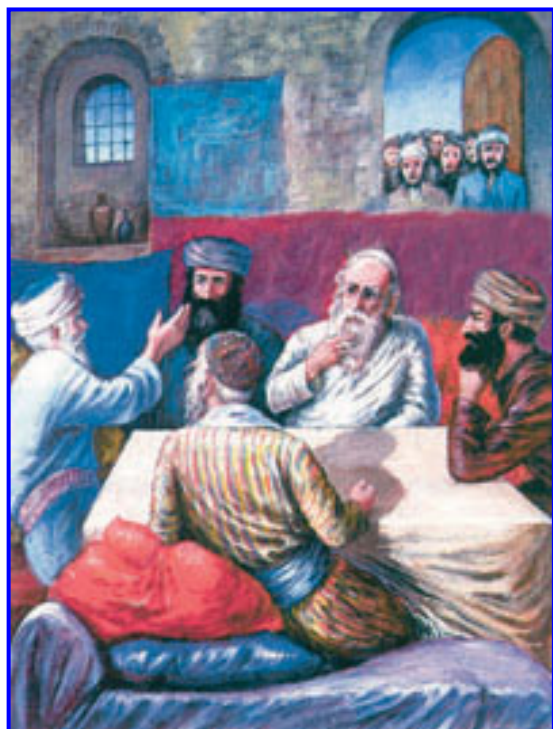
המרכז היהודי בבבל - תחת שלטון האסלם

בתחילת ימי הביניים מן המאה ה-7 ועד לאמצע המאה ה-11 בעקבות כיבושי האסלם והתפשטותו, כ-80% מכלל יהודי העולם חיו תחת שלטון האסלם. תקופה זו נקראת ביהדות **"תקופת הגאונים"** שמרכזה היה בבבל.

הנהגת הקהילה היהודית

הנהגת הקהילה היהודית ברחבי האימפריה המוסלמית באותה תקופה הייתה מפוצלת. ניהול חיי היומיום של הקהילה וייצוגה כלפי השלטון היה נתון בידי ראשי הקהילה שנקראו **"ראש הגולה"**.

אולם, ההנהגה הרוחנית של העם באותה תקופה הייתה בידי **"הגאונים"** ראשי הישיבות הגדולות בבבל **סורא** ו**פומבדיתא** (ישיבת נהרדעא חרבה לפני כן) שהעתיקו את מושבן באותה תקופה לעיר **בגדד** והן היו מרכזי הלימוד וחיי הרוח של העם היהודי.

דיון החכמים בישיבות בבבל

היהודים

בעת

החדשה

פרק י"ד. היהודים באימפריה העות'מאנית

עלייתה של האימפריה העות'מאנית

במאה ה-13 עם פירוקה של הסולטנות הסלג'וקית הופכת להיות דומיננטית אחת הנסיכויות שלה שמנהיגה **עות'מאן ה-1** מאחד את השבטים הטורקים ומכריז על עצמאותו.

במאה ה-14 החלו העות'מאנים את התפשטותם וכבשו שטחים נרחבים באסיה הקטנה ובאזור הבלקן, ואת רוב שטחי האימפריה הביזנטית באירופה.

במאה ה-15 הסולטאן **מהמט ה-2** שם קץ לאימפריה הביזנטית. הוא הטיל מצור על העיר **קונסטנטינופול** (בפי היהודים **קושטא**) בירת הביזנטים, כבש אותה, הפך אותה לבירת האימפריה העות'מאנית ושינה את שמה ל**איסטנבול**.

במאה ה-16 הרחיב הסולטן העות'מאני **סלים ה-1** (האמיץ) את שלטון האימפריה כשכבש את המזרח התיכון, את חצי האי ערב כולל המקומות הקדושים לאסלם עד ים הפרס, את מצרים ואת ארצות צפון אפריקה. יורשו **סולימן ה-1** (המפואר) הרחיב את שליטת האימפריה למרכז אירופה ובתקופת שלטונו הגיעה האימפריה העות'מאנית לשיאה.

פרק ט"ו- היהודים בממלכת פולין-ליטא

כבר בראשית המאה ה-16 התרכזו רוב יהודי העולם בשתי ממלכות: **בממלכת פולין-ליטא** שבמזרח אירופה ובאימפריה העות'מאנית.

ההתיישבות והתבססות היהודים בממלכת פולין

במאה ה-9 לספירה החלה התיישבות יהודית בממלכת פולין כשסוחרים יהודים שעברו דרכה החליטו להתיישב במקום. גם לאחר הפרעות ביהודי קהילות אשכנז בעת מסע הצלב הראשון (1096) יהודים רבים מצאו מקלט בפולין, ועם הזמן הלך וגדל מספר הקהילות שם בתמיכת בית המלוכה.

במאה ה-14 מלך פולין קז'ימייז' ה-3 (הגדול) שהיה מעוניין לפתח את כלכלת ארצו עודד התיישבות של יהודים בממלכה, והגדיר את מעמדם **בכתב זכויות מורחב** שהעניק להם **אוטונומיה והגנה כבני חסות** בתור משרתי לשכת המלך. בזמן **המגיפה השחורה** היו פרעות ביהודים ברחבי פולין, אך למרות זאת, פולין עדיין נחשבה מקום מקלט ליהודים, ורבים ברחו אליה מהרדיפות שנרדפו בארצות מערב אירופה.

במאה ה-15 הגיעו לפולין גם יהודים ממגורשי ספרד ופורטוגל שהשלטון הסובלני קיבל אותם בזרועות פתוחות. היהודים ניהלו בפולין פעילות מסחרית ענפה שהביאה להם עוצמה והשפעה רבה, שעוררה כעס והתנגדות מצד

הכנסייה הקתולית ושליטי הערים שדרשו לסלק את היהודים מהערים.

במאה ה-16 קהילות היהודים התרבו, גדלו והתפשטו בכל רחבי ממלכת פולין, והיהודים הפכו להיות חלק משמעותי מן האוכלוסייה ברוב העיירות והכפרים. היו אפילו עיירות (שטייטל) בממלכת פולין שבהם היה רוב יהודי ומיעוט נוצרי.

היהודים תושבי הערים עסקו בתקופה זו ברוב ענפי המסחר וענפי המלאכה, ואילו

יהודי פולין במאה ה-16

פרק ט"ז. עידן הנאורות ותנועת ההשכלה

עידן הנאורות באירופה

באמצע המאה ה-17 ובמהלך המאה ה-18 תנועה של הוגי דעות ופילוסופים באירופה שלא פעלו בצורה מאורגנת, אך היו שותפים לרעיון ש: **בני האדם הם יצורים נבונים ובאמצעות בינתם ושכלם הם יכולים להגיע לידע ולאוושר.** לפעילותם קוראים: **עידן הנאורות (עידן ההשכלה).**

סיסמת הנאורות הייתה:

העז לדעת! אזור אומץ להשתמש בשכלך שלך!

הפילוסופים של עידן הנאורות טענו:

- על האדם להשתמש בכישוריו ובשכלו על מנת להחליט על השקפותיו, מעשיו ולקבוע את גורלו.
- על האדם להיות סקרן, בעל השכלה רחבה השואף לתקן את החברה.

הפילוסופים הביעו ביקורת נגד:

- סמכות הכנסייה שלדעתם מחנכת לאמונות טפלות ואינה מעודדת חשיבה עצמית.
 - המשטר האבסולוטי של המלכים שראו עצמם שולטים בחסד האל וריכוז בידיהם את כל הסמכויות במדינה.
- המשכילים קראו לסובלנות דתית ולסדר חדש של השלטון, כשלדעתם, השליט או הכנסייה אינם רשאים לכפות אמונה דתית על שום אדם, לשלול ממנו זכויות ולהענישו בגלל אמונתו.

התפשטות רעיונות ההומניזם באירופה והשפעתם

- במחצית השנייה של המאה ה-18 התפשטו באירופה רעיונות ההומניזם של המשכילים בקרב החברה הנוצרית והחברה היהודית גם יחד.**
- **בחברה הנוצרית** - המשכילים שדגלו בעיקרון כי יש להעריך בני אדם לא לפי השתייכותם הדתית אלא לפי התועלת שהם מביאים למדינה, גרסו